

GYÖNGYÖSSY ORSOLYA*

**ZARÁNDOKLAT A SZENTSÉGIMÁDÁS ÜGYÉÉRT:
VARGA MIHÁLY PLÉBÁNOS LOURDES-I ÚTJA
1899-BEN**

TARTALOM: 1. Bevezetés; 2. Varga Mihály és a *Reménységünk*; 3. A zarándokút előkészítése; 4. Az utazás körülményei; az idegen táj és gazdálkodás jellemzői; 5. Kulturális különbségek: az olasz és francia mentalitásról; 6. Ájtatossági gyakorlat utazás közben és a kegyhelyeken; 7. Egy csodás gyógyulás hitelesítésének története; 8. Az útleírás tanulságai.

1. Bevezetés

Varga Mihály csanyteleki plébános, ki Walser Izsó nagy sikerű *Örökimádás* című imakönyvének lefordításával vált országosan ismertté, 1899 augusztusában vonatos zarándokutat szervezett Loretón és Campocavallón¹ keresztül a franciaországi Lourdes-ba. Nem titkolt célja a szentségimádás, illetve az *Örökimádás* imakönyv népszerűsítése volt az ország minden tájáról érkező zarándokok körében. Hogy vállalt misszióját milyen eszközökkel és sikerességgel végezte, az a *Reménységünk* című folyóiratban közreadott útirajzából kiderül.

Jelen elemzés két fő nyomvonalon halad végig: vizsgálja egyrészt a szentségimádás propagálásának módját és alkalmait a vonatos zarándokúton, illetve az egyéni és csoportos áhítatformák leírását, a megfigyelést végző plébános által kiemelésre, megjegyzésre érdemes jelenségeket, motívumokat.

* A szerző az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport munkatársa.

¹ Ahogy Varga Mihály írja: *Kampocavalló*.

Varga Mihály plébános minden lehetőséget megragadott arra, hogy a szentségimádás helyes módját bemutassa, tanítsa, illetve az általa lefordított könyvet széles körben ismertté tegye. Mivel nyomatékosan hangsúlyozza, hogy az út során a Walser Izsó-féle *Örökimádás* szerint végezték a szentségimádást, mellőzi az imaalkalmak pontos, részletező leírását. Ezek rekonstruálásához így a jelzett imakönyvben található utasítások adhatnak iránymutatást. Számos részlet kiderül továbbá a korabeli utazási körülményekről, a szervezés nehézségeiről, a zarándokok ájtatossági gyakorlatairól, érzelmi megnyilvánulásairól. Varga Mihály hosszasan értekezik más népek szokásairól, a számára megdöbentő vagy éppen tanulságos kulturális jelenségekről. Beszámolójának kiemelésre érdemes része egy csodás gyógyulás hitelesítési eljárásának ismertetése. Az olasz és a francia nép jellemzése, az út szervezésének, lebonyolításának rövid felvázolása inkább az útirajz jellegének, a plébános írói stílusának és személyiségének megismerése miatt tanulságos.

Varga Mihály leírása nem az első a maga műfajában; a 19–20. század fordulóján a lourdes-i magyar zarándoklatoknak már több évtizedes, kialakult hagyománya volt, ezekről számos útirajz készült.² Az egyik legkiemelkedőbb esemény az 1881-ben szervezett, első nemzeti zarándoklat volt, melynek keretei között több magyar főpap is ellátogatott a kegyhelyre, hogy a magyarság hódolatát jelképező zászlót a lourdes-i szerzetes atyáknak ajándékozzák. Szemennyey Mihály és Wajdits Gyula emlékkönyve, melyet a zarándokút alkalmából készítettek, kimerítően összefoglalja a kegyhellyel kapcsolatos tudnivalókat: a jelenések történetét, a bazilika küllemét; írnak a csodákról és a lourdes-i Szűz tiszteletének kialakulásáról, majd a nemzeti zarándoklat részleteiről. A kötet hat, különböző úti leírást is közöl.³ Bizonyára erre,

² Az 1870-es években széles körben ismerték a lourdes-i víz gyógyító hatását, mely a zarándokút vállalásának fontos motivációja volt.

³ SZEMENNYEY MIHÁLY – WAJDITS GYULA, *Emlékkönyv a lourdesi magyar zarándoklatról 1881-ben*, Nagykanizsa 1883, 118–119.

illetve Henry Lasserre fordításban megjelent munkáira⁴ gondol Varga Mihály, amikor a helyszín leírását rövidre fogja, mondván: „szinte félek, hogy a szent hely leírása felületes, unalmas, és legfőképp fölösleges lesz. Hisz megírták azt már sokan, bizonyára különben.”⁵

A vizsgált úti beszámoló műfaját, stílusát és témáját tekintve Purt Iván 1897-ben, illetve Benyák József Nyitra megyei áldozár 1900-ban kiadott lourdes-i útirajza áll legközelebb. Bár a papok zarándokútvonala eltérő volt, a kegyhelyet és a kegyes szokásokat bemutató tartalmi elemek igen hasonlóak.⁶ A laikusok tollából született, későbbi visszaemlékezések bemutatására,⁷ a lourdes-i vonatkozású, magyar nyelvű ájtatossági irodalom⁸ és csodás gyógyulásokat ismertető könyvek⁹ összehasonlítására jelen előadás keretei között nincs lehetőség.

A továbbiakban Varga Mihály plébános úti leírása alapján ismertetem egyrészt a kegyességi szokásokat a lourdes-i kegyhelyen, másrészt a zarándokutat szervező pap egyéni céljának, jelesen a szentségimádás „divatba hozásának” módját és eszközeit.

⁴ LASSERRE DE MONZIE, HENRY, *Franciaország lourdesi kegyhelye*, (Hunyadi Mátyás Intézet), Budapest 1873; UŐ, *Lourdes csodaeseményei*, Budapest 1884.

⁵ *Reménységünk*, 1900. június, IV. évf. 9. szám, 281.

⁶ PURT IVÁN, *Lourdes: visszaemlékezés az 1895-iki lourdes magyar zarándoklatra*, Budapest 1897; BENYÁK JÓZSEF, *Lourdesba és vissza. Útirajzok*, Nyitra 1900, 136–137.

⁷ Példaként lásd az eredetileg magánhasználatra szánt, nemrég megjelentetett Prikler Emerencia-féle beszámolót. PRIKLER EMERENCIA, *Egy zarándok naplója. Rigó Józsefné Prikler Emerencia lourdesi zarándokútja*, Székely Ház Közhasznú Alapítvány, 2011.

⁸ MESCHLER, MORITZ, *Novena azaz kilencznapi ájtatosság a lourdesi Szent Szűz tiszteletére*, Szatmár 1883.

⁹ Példaként lásd LASSERRE DE MONZIE, HENRY, *A lurdi szent Szűz tisztelete május hónapban*, (Adjutus Secundus), Szatmár 1899.; 'REMETE', *Lourdesi csodálatos gyógyulások*, Budapest 1893.; ACKERL JÁNOS, *A lourdesi Boldogasszony*, Győr 1895.

2. Varga Mihály és a Reménységiünk

Varga Mihály 1861-ben született a Nógrád megyei Pencen. Az elemi iskolát, a gimnáziumot, majd a papi szemináriumot Vácott végezte, ahol 1885-ben szentelték fel hivatására. Rövid sződi, úri és kiskunfélegyházi káplánkodás után 1890-ben tábori lelkész és székesegyházi karkáplán lett.¹⁰ Nem sokkal később Csongrádra került, Hegyi Antal plébános mellé. Varga Mihályt közvetlensége és kitűnő szónoki képessége igen hamar népszerűvé tette Csongrádon. Az 1893-as kolerajárvány idején saját épségével nem törődve gyógyította híveit. A lelkészi teendők mellett a polgári fiúiskola egyik hitoktatói állását is betöltötte.

Hegyi plébános és Varga Mihály kezdeti egyetértésének okát hasonló természetükben kell keresni: mindketten tevékeny, lendületes személyiségek, szuggesztív szónokok és kitűnő közösségsszervezők voltak. A plébános jelentős összeggel segítette Varga Mihály *Borús napok* (1891) című elbeszélés gyűjteményének háromszori kiadását.¹¹ Kapcsolatuk idővel mégis olyannyira megromlott, hogy a váci püspök jobbnak látta a káplánt elhelyezni Csongrádról.¹² Varga Mihály ezután váci székesegyházi karkáplán, 1899-től csongrád-csányi (Csanytelek) plébános és latin-hittan tanár lett.¹³

¹⁰ SZINNYEI JÓZSEF, *Magyar írók élete és munkái*. <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/v/v29239.htm> [letöltés ideje: 2017. szeptember 15].

¹¹ VÁCI PÜSPÖKI ÉS KÁPTALANI LEVÉLTÁR, *Acta Privatorum* (a továbbiakban: VPL APriv.) Hegyi Antal, 1894. július 10. Hegyi Antal levele a váci Egyházmegyei Hatóságnak.

¹² Részleteiben lásd GYÖNGYÖSSY ORSOLYA, *Plébánia és társadalom. A római katolikus alsópapság és a laikus templomszolgák társadalmi szerepe Csongrádon a 19. század második felében*, (Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 48; A Vallási Kultúrakutatás Könyvei 16.), Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged 2014.

¹³ Egy Belicza József-féle albumban tett személyes bejegyzéseiről lásd GYÖNGYÖSSY ORSOLYA, „Egy csongrádi emlékkönyv a dualizmus korából”, in

A fiatal pap lendületesen vette kézbe a település egyházi életének irányítását. Az összeomlás szélén álló templomot újjáépíttette, Oltáriszentség-társulatot alapított, könyveket fordított, folyóiratot szerkesztett. Számos új, a helyi gazdálkodást, zöldség- és gyümölcstermesztést fellendítő intézkedést is szorgalmazott. Dolgozott a temetkezési egylettel egybekapcsolt munkáspénztár létrehozásán, valamint a tejszövetkezet és a községi tűzbiztosítás ügyéért.¹⁴ 1906-tól haláláig Kiskunmajsán munkálkodott. Utolsó működési helyén esperes, kanonok, a pápa tiszteletbeli titkos tanácsosa lett. 1935-ben bekövetkezett halála hírére hívei mély megrendüléssel fogadták.¹⁵

Varga Mihály váci és csanyteleki tartózkodása idején lefordította, majd kiadta Walser Izsó *Örökimádás, a legméltságosabb Oltáriszentség* című imakönyvét (1899), majd Liguori Szent Alfonz *Üdvösség útja* című munkáját.¹⁶ Előbbiről a következőket írja a *Kunsági Hírlap*:

„Családfők rendelik meg annyi példányban, ahány tagja van a családnak. Elsőáldozási, bérnálási, nászajándék az Örökimádás nemcsak Magyarországon, hanem messze a tengeren túl, Amerikában is”.¹⁷

SZÚCS JUDIT – UJSZÁSZI RÓBERT (szerk.), *Múzeumi füzetek* 9. (Csongrádi Információs Központ, Csemegi Károly Könyvtár és Tari László Múzeum), 2016, 94–109.

¹⁴ *Csongrádi Lap*, 1905. július 23. XV. évf. 30. szám, 3.

¹⁵ *Kunsági Hírlap*, 1935. szeptember 29. (Újságkivágás a kiskunmajsai római katolikus plébániahivatal irattárában.)

¹⁶ Varga Mihálynak összesen öt könyve jelent meg. Az említettek mellett 1895-ben kiadott egy *Alkalmi szentbeszédek* című gyűjteményt, illetve lefordította Ullathorne püspök írását a La Sallette-i csodáról. SZINNYEI JÓZSEF, *Magyar írók élete és munkái*. <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/v/v29239.htm> [letöltés ideje: 2017. szeptember 15].

¹⁷ *Kunsági Hírlap*, 1935. szeptember 29. (Újságkivágás a kiskunmajsai plébániahivatal irattárában.)

Az imakönyv a magyar templomok szentségimádási óráinak elsődleges vezérfonala lett.¹⁸

Ebben az időszakban (1894-től) a budapesti Központi Oltáregylet igazgatója az „Oltáriszentség és engesztelés apostola-ként” is emlegetett¹⁹ Kanter Károly volt. A Központi Oltáregylet amellett, hogy a szegény templomok egyházi ruhákkal és szerekkel való ellátásáért küzdött, különös hangsúlyt fektetett az Oltáriszentség kultuszának terjesztésére. Kanter törekvéseit két fontos eucharisztikus sajtóorgánium segítette: a jezsuiták által alapított *Jézus Szíve Hírnöke*, illetve Varga Mihály *Reménységünk* című folyóirata.²⁰ A szentségimádás maga (Adoratio Sanctissimi Sacramenti) az Oltáriszentségben lévő Krisztus imádása a szentmisén kívül, mely a szentség jelenlétében (szentségkitétel) történik. A negyvenórás szentségimádás gyökerei a 16. századra nyúlnak vissza, kezdeményezője Zaccaria Szent Antal volt. Az ünnepélyes szentségimádásnak vannak közös, illetve egyéni részei. Az szentségkitételt rendszerint egy engesztelő ima, litánia, csendes imádás, a Tantum ergo²¹ és a szentségi áldás követi.²² A monstranciában kihelyezett szentostya szemlélését misehallgatás és szentáldozás egészítette ki. Az Oltáriszentség tiszteletének erősítése a 19. század végén az öntudatos katolicizmus felébredésének egyik eszköze, a szekularizáció elleni fegyver volt. Amellett, hogy rámutatott a csendes, kegyelmi élet értékeire, az összetartás szellemét erősítette és az egyházi szertartások méltóságát

¹⁸ TIEFENTHALER JÓZSEF, *Budapest apostola. Kanter Károly élete (1853–1920)*, Budapest 1999, 77.

¹⁹ Kanter Károly az Oltáriszentség és engesztelés apostola, 1853–1920. A Budapesti Központi Oltáregyesület megbízásából Kanter Károly boldoggá avatásáért kiadott imalap, 2006.

²⁰ TIEFENTHALER, *Budapest apostola*, 55.

²¹ Tantum Ergo Sacramentum: Aquinói Szent Tamás úrnapi vecsernye himnuszának (*Pange lingua*) 5. és 6. versszaka, melyek ünnepélyesebb szentségkitétel alkalmával (szentségi körmenet, szentségi áldás, szentséges litánia) hangzanak fel latinul vagy magyarul.

²² DIÓS ISTVÁN (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 2008, XIII. köt., 123.

emelte. A Krisztussal való személyes, szimbolikus találkozás ígéretét nyújtotta, így erősen perszonális áhítatforma.

Az eucharisztikus mozgalmat befelé az elmélyülés, kifelé viszont a látványos terjeszkedés és a tömegrendezvények jellemezték. Ilyen volt például 1895-ben az egyesületi zászló megálldása, vagy a millenniumi esztendőben rendezett eucharisztikus körmenet, a nagyívű Oltáregyleti zarándokutak majd az Országos Eucharisztikus Kongresszus. Ezek a több ezer hívőt mozgósító események voltaképpen a szekularizáció és a liberális eszmék, az egyháztagadók, hitehagyottak és kételkedők elleni hitvédő „demonstrációk” voltak. Gróf Apponyi Albert 1912-ben, a bécsi Eucharisztikus Kongresszuson elhangzott beszédében ekképpen foglalta össze az Oltáriszentség-kultusz jelentőségét:

„Igenis, napjainkban vagyunk e bámulatos föllendülésnek tanúi, a támadólag fellépő hitetlenség napjaiban, a kereszténység megostromlására szervezkedett erők legintenzívebb tevékenységének napjaiban. [...] Megkapó jelenség ez az időszaki világ-tüntetés hitünk legmélysegeiből misztériuma mellett, beállítva abba a sorba, mely a tagadás szellemének legvakmerőbb előrenyomulását látja; paradoxalis jelenség és mégis minden ízében modern. Az a tagadó szellem már-már azt hitte, hogy övé az uralom, és íme, felhangzik ellene a hatalmas tiltakozás milliók ajakán. Nem és ezerszer nem; ez a kor nem a diadalmas antichrisztianizmusnak kora; nevezzük csak azt a világnézetek összeesése korának, de ne adjuk át még a megjelölésben sem az ellenségnek.”²³

Varga Mihály még váci székesegyházi káplánként indította útjára a *Reménységünk* című folyóiratot 1896-ban. Az egyházme-

²³ Magyarország részvétele a XXIII. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson, Bécs 1912, 8–9.

gyei szinten terjesztett periodika szlovák és német nyelven is megjelent (*Rettung; Nasa Nádej*), célja az Oltáriszentség-imádás és a Mária-tisztelet fellendítése, megerősítése volt. Az első évfolyam borítóján a koronáját égbe emelő Szent István, illetve egy rózsafüzért tartó parasztember adorál az Oltáriszentség előtt térdeplő Szűzanyának.²⁴ Varga Mihály előszeretettel adott közre olyan csodás történeteket, melyek a Szentostyához, illetve Mária-képekhez, szobrokhoz kötődnek. Érzékletesen ismertetett olyan történeteket, melyek az Oltáriszentség ellen elkövetett sérelmekről és az elkövetők bűnhődéséről szólnak. Ezekkel a leírásokkal a korban oly népszerű Jézus Szíve és Rózsafüzér társulatok figyelmét kívánta az Oltáriszentség-imádás lelki gyümölcseire felhívni, illetve új társulatok, elsősorban Oltáregyletek megalakulását előmozdítani.²⁵

Gyakran és szívesen hozta példaként saját plébániaközösségét, ahol 1899-ben a 2675 hívő lélekből 204-en végezték a szentség-imádást.²⁶ Csanyteleki hívei közül többen adományoztak a Budapesten épülő Örökimádás templom céljára, olvasták a helyben szerkesztett *Reménységünk*. A szentségimádás tiszteletét Varga Mihály változatos formában, reprezentatív ünnepek és megemlékezések szervezése által is erősítette. Mikor a Központi Oltáregylet alapító elnök asszonya, gróf Cziráky Jánosné elhunyt, a csanyteleki templomban fényes gyászistentiszteletet tartottak lelki üdvéért. A misén az Oltáriszentség díszőrsége (fekete szalagos, fehér ruhás leányok) és az oltáregyleti terjesztő nők fekete gyászruhában, égő gyertyával kezükben álltak a virággal borított, jelképes ravatal (tumba) mellett. Szentmise után a halottak olvasóját és az *Örökimádás* könyv halottakra vonatkozó részét olvasták fel.²⁷

²⁴ A III. évfolyamtól kezdve a fedőlap megváltozik: Egy főpap és több térdeplő férfi, asszony és gyermek üdvözlí a felhőkön lépdelő, karjában a Megváltót tartó Szűz Máriát. Háta mögött az Oltáriszentség látható.

²⁵ *Reménységünk*, 1896. október, I. évf. 1. szám, 1.

²⁶ *Reménységünk*, 1896. november–december, I. évf. 2–3. szám, 58.

²⁷ *Reménységünk*, 1899. május, III. évf. 10. szám, 86.

A postai úton terjesztett kiadványnak a váci egyházmegye minden szegletén akadt olvasója. Varga plébános egykori működési helyéről, Csongrádról is érkeztek elismerő levelek, pénzádományok, előfizetői megrendelések.²⁸ 1897-ben örömmel jegyezte le Varga Mihály, hogy

„a mi Reménységünk utat tört magának a főúri palotákba ép úgy, mint a legszegényebb kunyhóba. Jó lélekkel mondhatjuk, hogy füzetünk el van terjedve az egész országban.”²⁹

A harmadik évfolyamban Szent Antal tisztelete kezd fokozatosan előtérbe kerülni. Számtalan olyan levél érkezett, melyekben az olvasók Szent Antal közbenjárásáról számolnak be. 1899-ben Szent Antal napján a csanyteleki templom ünnepi szentmiséjén az oltárra halmozták azokat a könyörgő leveleket, melyeket a *Reménységünk* olvasói küldtek a szentnek címezve.³⁰

Varga Mihály tehát lankadatlan lelkesedéssel dolgozott az Oltáriszentség-imádás ügyének előmozdításán, és minden alkalmat megragadott arra, hogy eszméit a nagyközönséggel is megismertesse. 1899 pünkösdjén például Máriaradnán tartott beszédet az összegyűlt zarándokok előtt a helyi Oltáregyletek alapításának mikéntjéről, a szentségimádás helyes módjáról.³¹ Az 1899-es oretto-lourdes-i zarándokút is ennek az eszmének szentelődött.

3. A zarándokút előkészítése

Varga Mihály korábbi kápláni működési helyén, a Csanytelekkel szomszédos Csongrádon már az 1880-as évekből

²⁸ *Reménységünk*, 1897. március, I. évf. 6. szám, 115–116.; *Reménységünk*, 1897. április, I. évf. 7. szám, 137.

²⁹ *Reménységünk*, 1897. február, I. évf. 5. szám, 84.

³⁰ *Reménységünk*, 1899. július, III. évf. 10. szám, 86.

³¹ *Reménységünk*, 1899. július, III. évf. 10. szám, 85.

vannak bizonyítékok arra, hogy többen eljutottak a franciaországi kegyhelyre. Hegyi Antal plébános idejében (1886–1902) lourdes-i vizet árultak a plébánián.³² Rosmis Imre 1886-ban Csongrádon kiadott, *A boldogságos Szűz Mária tizennégy öröme* című imádságos ponyvájának végén egy lourdes-i Máriához beköszönő éneket találunk.³³ A továbbiakban csak néhány, a kegyhelyről származó szentkép bizonyítja az utazásokat.³⁴ Erről a típusú utazási hagyományról, a lourdes-i kegyhely behatóbb ismeretéről Csanyteleken – Varga Mihály érkezését megelőzően legalábbis – nem tudunk.

A *Reménységünkben* már az első lapszámtól kezdve olvasni történeteket a lourdes-i víz csodatévő erejéről, külhoni zárándokok gyógyulásáról.³⁵ 1897 márciusában a szerkesztő egy nagyorszi magyar úrhölgyről ad hírt, kinek felépüléseért barátnői imádkoztak Lourdes-ban.³⁶ Varga Mihály a lourdes-i csodák orvosi hátteréről szóló könyv ismertetését is közli.³⁷

Varga Mihály hónapokkal az indulás előtt közölte az utazás részleteit, a zárándokok lehetőségeit. A jelentkezések és előlegek a csanyteleki plébánia címére futottak be. A tervekben egy kilenc napig tartó Loreto–Campocavallo út, illetve – az út folytatásaként – egy 12 napos lourdes-i kegyhelylátogatás szerepelt. Két komfortfokozat közül lehetett választani: a másodosztályú vasút és első osztályú hajóút ára 180 forint volt, míg a harmadosztályú vasúton és másodosztályú hajón utazók közel feleannyit (105

³² Csongrádi Közlöny, 1896. június 14. III. évf. 24. szám 3.

³³ ROSMIS IMRE, *A boldogságos Szűz Mária tizennégy öröme*. 7 a földi 7 a mennyei. Összeszedte Rosmis Imre 1886. Schwarz S. nyomdája Csongrád. Radicsné Tigyi Magdolna imádságos ponyva hagyatékában Devotio Hungarorum Alapítvány könyvtára.

³⁴ Lourdes-i szentkép, Csemegi Károly Könyvtár és Tari László Múzeum (CsKK TLM NA) 161-2008.5

³⁵ *Reménységünk*, 1896. november–december, I. évf. 2–3. szám, 48.; *Reménységünk*, 1896. november–december, I. évf. 2–3. szám, 54.

³⁶ *Reménységünk*, 1897. április, I. évf. 7. szám, 124–126.

³⁷ *Reménységünk*, 1897. szeptember, I. évf. 12. szám, 231–232.

forint) fizettek.³⁸ A szervezést nehezítette, hogy a közel háromszáz zárandok nagy része az utolsó héten, száz ember az indulás előtti napon jelentkezett be.³⁹

A csanyteleki plébános 1899-ben már harmadjára szervezett zárandokutat Loretóba, így útirajzában gyakran hivatkozik arra, hogy az előző évekhez képest milyen eltéréseket tapasztalt: például szárazabb-e a növényzet Olaszországban a tavalyi évhez viszonyítva.⁴⁰ Valódi újdonságot a loreto-lourdes-i útvonal jelentett számára – Lourdes-ban ugyanis ez alkalommal járt először.

Leírásának részletei három fő témakört ölelnek fel: a *vonat-út és a táj* reflexiója, *idegen népek mentalitásának* leírása, valamint a *kegyhelyek és ájtatosságok* megfigyelése.

4. Az utazás körülményei; az idegen táj és gazdálkodás jellemzői

A vasút a Fiume–Ancona vonalon haladt Loretóba, majd Bolognán, Nizzán és Toulouse-on át Lourdes-ba. A vonatablakból elé táruló látványt, a sziklák formáját, az erdők hangulatát, a szép nyaralókat Varga plébános kitűnő publicisztikai érzékkel festi le.⁴¹ Élvezettel közvetíti a hazájuktól első alkalommal távol szakadó, egyszerű zárandokok rácsodálkozásait, humoros félreérté-

³⁸ *Reménységünk*, 1899. augusztus, III. évf. 11. szám, 94.

³⁹ *Reménységünk*, 1899. október, IV. évf. I. szám, 18–19.

⁴⁰ *Reménységünk*, 1899. október, IV. évf. I. szám, 18–19.

⁴¹ „Boldog Isten, milyen kép! Van-e toll, a mely híven leírja, ecset, a mely tisztán visszaadja ezt a Pazar természeti gyönyörűséget? Éjszokról és Délről égbe meredő magas hegyek, erdővel borítva és kopáran, – aztán az ellenkező oldalon a végtelen sík tenger, bájos kékségével. És mi mindenütt a hegyek tövéénél és a tenger szélén haladtunk. Azon délszaki növények, a melyek nálunk a kert legelső díszét és büszkeségét teszik, itt a tenger partján mint gazdátlan bokor tenyésznek, mint nálunk a Gyurkafa”, in *Reménységünk*, 1900. december, IV. évf. 4. szám, 124.

seit, az idegen kultúrával szembesülés élményét:⁴² a tenger első megpillantását,⁴³ vagy éppen az utcára teregetett ruhák látványa okozta felháborodást.⁴⁴

A vasúti restik zsúfoltsága és a kiszolgálás lassúsága miatt a csanyteleki plébános a vonatút során egyszer jutott meleg ételhez.⁴⁵ Mivel a cersavas olasz bort nem kedvelte, a vízből pedig inni nem mert, jellemzően sört fogyasztott.⁴⁶ Mivel az olasz vasúti vonalat számos alagút keresztezi, a zárandokok arca és

⁴² Egy példa a szórakoztató jelenetek közül: Mikor a plébános figyelmeztette a zárandokokat, hogy szálljanak le a vonatról, mert Bolognába érkeztek, az egyik parasztember csodálkozva felszólalt: „Kérem, miért tetszett azt mondan, hogy bolondjába jöttünk, tán csak nem tévesztettük el az utat?”, in *Reménységünk*, 1899. október, IV. évf. 1. szám, 21.

⁴³ *Reménységünk*, 1899. november, IV. évf. 2. szám, 54.

⁴⁴ „Útitársaink némelyike nagyon megbotránkozott rajta, a midőn az egyes házaknál ablaktól ablakig kihúzott köteleken ott látta a száradó fehérenmút a szellő szárnyán lengeni. A ruha finomabb vagy durvább anyaga, mineműsége emeletenkint pontosan megmondotta az ott lakók kilétét, számát, korát”, in *Reménységünk*, 1900. január, IV. évf. 4. szám, 122.

⁴⁵ „A ki nem tudja magának elképzelni, hogy milyen lehetett az a bábéli zűrzavar, annak csak ide kellett volna jönnie és itt tökéletes mását látta volna annak a bizonyos zűrzavarnak. Képzeljen magának az olvasó vagy 200 embert, a kiknek kezében kisebb-nagyobb üveg, kenyér, gyümölcs és más enni vagy innivaló látható, a miket az étkezőhelyiségben fölkapkodtak. Az a kétszáz ember magyar, német vagy tót nyelven ostromolja a személyzetet, hogy hamar mondja: mi az ára annak a mit kezében markol? A személyzet minden nyelvű kérdésre csak francziául válaszol. Természetes, hogy meg nem értés és a vásárlás elmaradása a vége. Egy ideig békésen túrók, hogy jobbra-balra rángaszanak, hogy alkudjam a francziával, de utóbb beláttam, hogyha még továbbra is ilyen szolgálatkés maradok, éhesen távozhatom az étkezőteremből. Azért hallatlanra véve a sok oldalról hozzám intézett kérdéseket leültem a közös ebédhez. Hogy milyen ebéd volt ez, talán így lehetne a legtalálósabban jellemezni: nesze semmi fogd meg jól! – de fizess emberül. Az étel sovány volt, mint a hét szűk esztendő, és olyan szűkes, mintha a világ legelső fősvénye adta volna. Lehet azonban, hogy még csak azután következett volna a java, de mihaszna! Éppen akkor szólt be az a szívtelen kapus, mikor a tésztát hozták volna, és mi erre leszúrtuk a négy frankot, és siettünk a vonatra”, in *Reménységünk*, 1900. május, IV. évf. 8. szám, 248.

⁴⁶ *Reménységünk*, 1899. október, IV. évf. I. szám, 22.

ruhája a beszorult vonatfüst miatt a felismerhetetlenségig összekormozódott.⁴⁷ Elismerően nyugtázta az olaszoknál az utcai villanyvilágítás meglétét, viszont kárhoztatta a két keskeny sávban kikövezett utcákat. Mind az olaszoknál, mind a franciáknál feltűnt számára, hogy a házak körüli magas kőkerítések tetején élükre állított üvegcserepek állnak, melyből azt a következtetést vonta le, hogy a magántulajdon tiszteletének foka ezen a tájon alacsonyabb szinten áll.⁴⁸ Marseille-ben a vasúti tolatási módot találta közlésre érdemesnek, követendő példának.⁴⁹ Megemlékezett az eperfákra kúsztatott, valamint a hegyek oldalába és domboldalakra ültetett szőlőről, mely a rácok filoxeravész előtti gyakorlatát idézte számára.⁵⁰ A franciaországi Nimes főleg fekete szőlőt termő vidékéről megjegyezte, hogy karókat nem alkalmaznak, hanem a szőlőtő egylábnyi magas törzséről egymásba kapaszkodva, vízszintes irányban terjednek a kurtavesszők. A szőlőkapálást ezen a vidéken ökrökkel, ekével végezték.⁵¹ A kelet-franciaországi mezőgazdasági kultúra, a mesterségesen öntözött hegyoldalak, a sűrűn ültetett, gondozott gesztenyefák őszinte csodálatát váltották ki.⁵²

⁴⁷ *Reménységünk*, 1899. november, IV. évf. 2. szám, 57.

⁴⁸ *Reménységünk*, 1900. december, IV. évf. 4. szám, 125.

⁴⁹ „Unaloműzőnek néztük a czélszerű francia tolatási módot. A francia vasútakon ugyanis nem gőzmozdonnyal végzik ezt a munkát, hanem az egészet egy betanított erős ló végzi. A ló húzó szerszámját oda kapcsolják az elmozdítandó waggonba s csak a megindításnál segíti embererő, aztán húzza a ló. Ez az okos állat, a mint betanították, mindig a sín pár mellett halad és így a mozgásba hozott vasúti kocsi el nem ütheti. Egy szóra meg – és rögtön félreáll. A nagyobb állomásokon több sín van a többen keresztbe és ezeken át a legnagyobb könnyűséggel húztatják át a vasúti kocsikat egyik sín párról a másik, harmadikra. Czélszerű eljárás ez: így a vasúti állomásokon kevesebb a jövő-s-menés, sípolás, de kevesebb a veszedelem is”, in *Reménységünk*, 1900. április, IV. évf. 7. szám, 221.

⁵⁰ *Reménységünk*, 1899. október, IV. évf. I. szám, 22.

⁵¹ *Reménységünk*, 1900. április, IV. évf. 7. szám, 222.

⁵² *Reménységünk*, 1900. május, IV. évf. 8. szám, 249.

5. Kulturális különbségek: az olasz és francia mentalitásról

Az olasz és francia nép szokásainak, lelki alkatának leírása nagyban eltér egymástól. Varga plébános leplezetlen megvevéssel nyilatkozott az általa udvariatlannak, zajosnak, lustának, pénzéhesnek és megbízhatatlannak tartott olaszokról, akik rendszeresen átverik a valutaváltókat,⁵³ fogatra várókat és szállást foglalókat;⁵⁴ a templomban viselkedni nem tudnak.⁵⁵

A nyelvi és kommunikációs nehézségek az egész utat végigkísérték. Varga plébánost meglepte, hogy az olasz állomásfőnök nem beszélt idegen nyelven.⁵⁶ A jegyvásárlás és a pénzváltás hasonló okokból valóságos tortúra volt.⁵⁷ A nyelvi és kulturális különbségek a kegyhelyen is szembetűnőek voltak. Varga Mihály hosszasan értekezett a Lourdes-ban miséző papok latin kiejtéséről: „A német pap fület sértően elharapja a szavak végét, és így beszél: *Afe, áfe, áfe Firgo Maria!* (E helyett Ave, ave, ave Virgo Maria). Az olasz így csicsereg: *Kvi es in csélis* (Qui es in coelis). A francia pap *Dominüsz vobiszköm*-ot hangoztat. [...] Együtt kezdem például énekelni a néppel az *Ave maris stellát*, de nagyon kirítt a kemény hangzás: *Sumensilludave* a francziák lágyított *Szümansillüдавé*-ja mellett.”⁵⁸

⁵³ *Reménységünk*, 1899. november, IV. évf. 2. szám, 56.

⁵⁴ „Amikor a sok szóózön és hadonázás után a talián szóról-szóra elismétli a megállapodást, annak jelül, hogy érti és abban megnyugszik, és egy vers szil! szil! (igen, úgy van) elsziszeg, akkor egészen nyugodtak lehetünk róla, hogy semmi sem lesz úgy a hogy vele megállapodtunk”, in *Reménységünk*, 1900. március, IV. évf. 6. szám, 187.

⁵⁵ *Reménységünk*, 1900. május, IV. évf. 8. szám, 253–254.

⁵⁶ *Reménységünk*, 1899. október, IV. évf. 1. szám, 20–21.

⁵⁷ „Nem képzelheti azt senki, milyen öröm és nyugalom szállja meg az embert, ha taliánországban valami ügyet szerencsésen elvégezett”, in *Reménységünk*, 1899. október, IV. évf. I. szám, 20.

⁵⁸ *Reménységünk*, 1900. szeptember IV. évf. 11–12. szám, 370.

A vonatos utazás nehézségeire, az olaszok utazási kultúrájára többször is visszatért: „Zsúfolva volt [a vonat], és az olasz utas olyan szeretetreméltó, hogy kézzel-lábbal, de sőt bottal is tiltakozik a később érkezett utasok beszállása ellen [...] kicsit hadakoztunk, egy keveset tülekedtünk, és mindjárt volt hely”.⁵⁹ Az emberek ruházatáról megjegyzi, hogy az olasz vallásos társulatok tagjait odahaza bizonyára kardinálisnak nézték volna a vörös, díszes egyenruha miatt, ám a tisztek viselete meg sem közelítette a magyarokét.⁶⁰ A francia nép jellemzése jóval több nagyrabecsülésről árulkodik: Varga plébános a franciákat nyugodtnak, méltóságteljesnek ítélte, viselkedésüket udvariasnak, ruházatukat ízlésesnek és egyszerűnek találta.⁶¹ Az úti leírásból az is kiderül, hogy az olaszokat és franciákat a magyar viseleti darabok lepték meg leginkább. Egy Nizzában élő magyar szolgálólány például csizmájukról ismerte fel a szülőföldjéről érkező zarándokokat.⁶²

6. Ájtatossági gyakorlat utazás közben és a kegyhelyeken

A vonaton és templomokban, kegyhelyeken gyakorolt ájtatoskodást, a zarándokok lelki megújulásának látható jeleit Varga Mihály nagy beleérzéssel írta körül. A vonaton, aki nem aludt, az imádkozott; éjjel a tengerre szállva csoportokba verődve imádkoztak, énekeltek és a szentolvasót végezték, „így tisztelték a tenger csillagát, a bold. szűz Anyát”.⁶³ Azokon a helyeken, ahol fél vagy egy napot is eltöltöttek, bizonyos, hogy szentmisét is

⁵⁹ *Reménységünk*, 1899. október, IV. évf. 1. szám, 20–21.

⁶⁰ *Reménységünk*, 1899. október, IV. évf. I. szám, 23.

⁶¹ *Reménységünk*, 1900. március, IV. évf. 6. szám, 189–190.

⁶² „No, az igaz, hogy sokat megbámulták a férfiak nehéz csizmáit. Nem is férhet, teszem azt egy nizzai polgárnak fejébe, a ki sem sarat, sem havat nem ismer, hogy miért páncélozza fel valaki annyira a lábát. De jönne csak télen, meg tavasszal a magyar alföldre, majd megértené”, in *Reménységünk*, 1900. március, IV. évf. 6. szám, 189–190.

⁶³ *Reménységünk*, 1900. január, IV. évf. 4. szám, 121.

hallgattak, jellemzően Magyarország Nagyasszonya tiszteletére. Amikor Varga Mihály misézett, a szentmisét egyórás szentségimádással kötötte össze. Ilyen alkalmakkor az imádkozókat két karra osztották, kik minden bekezdésnél vagy versnél (V vagy R jeleknél) felváltva olvasták fel az elmélkedést. Előimádkozót tehát nem jelöltek ki maguk közül. A szentségimádást meghatározott előkészítő, illetve befejező imádságok keretezték.⁶⁴ Ez az erősen kontemplatív áhitatforma a plébános beszámolója szerint különleges erővel hatott a zarándokokra, többen könnyezve végezték el.

Loretóba érve többen sírva fakadtak a meghatottságtól: „sok sóhaj szakadt föl a megindult keblekből és a fájdalmas szűz Anya oltárán égő gyertyák fénye a szemekből alágördülő könnyeken törött meg”.⁶⁵ A kegyhelyet gondozó szerzeteseknek többen pénzadományt, oltárterítőket, gyűrűket és ékszereket adományoztak. A campocavallói könnyező, szemeit mozgó Mária-képhez gyalog vonult a magyar csoport. A kegykép előtt imádkozva az egyik zarándoknak látomásélménye volt, melynek leírását Varga Mihály szövegűben közölte a *Reménységünk* hasábjain: „a templomszolga meggyújtotta a gyújtogató gyertyát és odatar- totta fel a szemekhez. Mi felnéztünk, és láttam szűz Anyánk jobb szemét, amint reánk néz vele, aztán fel és ismét lefordítja. Megremegtem nagyon, különös érzés fogott el, folyton sírtam és imádkoztam; ismét nézek fel, ugyanazt látom, ekkor annyira erőt vett rajtam a meghatottság, hogy nem bírtam megállni lábaimon; folyton remegtem, és egyszer csak összeestem, és úgy emeltek fel.”⁶⁶

A 300 zarándok közül csak 17-en mentek tovább Lourdes- ba; ők egy nagyobb magyar csoporthoz csatlakoztak Vogherában. A kegyhelyhez közeledve a zarándokok egyre nyugtalanabbak,

⁶⁴ VARGA MIHÁLY, *Örökimádás. A legméltóságosabb Oltáriszentség imakönyve*, Kis- kunmaja 1910, III.

⁶⁵ *Reménységünk*, 1900. május, IV. évf. 8. szám, 253–254.

⁶⁶ *Reménységünk*, 1900. június, IV. évf. 9. szám, 278–279.

izgatottabbak lettek: türelmetlenül várták, hogy a bazilika tornya a szemük elé táruljon.⁶⁷ Varga Mihály a lourdes-i kegyhely részletes leírásától eltekintett, csak a legmegkapóbb jellegzetességeket rögzítette: az oltárkép nélküli misézőoltárt a barlangban, a Szűzanya-szobrot, a barlang előtti teret és egy vasállványt, számtalan fogadalmi gyertyával.⁶⁸ A csodás gyógyulások tárgyi jelei őszintén megrendítették: a barlang külső falát a mankók, múlábak és derékszorítók valósággal elborították.⁶⁹

Rómához és Loretóhoz viszonyítva Varga Mihály a lourdes-i kegyhelyet meglepően csöndesnek találta. A zárando-
kok állva, ülve vagy térdelve imádkoztak: ki a barlangban, ki a barlang előtti téren; ki csöndesen, sírva, ki szemét behunyva merült el imádságában.⁷⁰ Kisebb csoportokban litániát végeztek, szentolvasót imádkoztak. Az ünnepélyes csendet csak a távoli vonatfütty és a szenvedő betegek sírása és sóhajai törték meg.⁷¹

Varga Mihály időnként elszakad az események, illetve környezete leírásától, hogy magába forduljon, és saját élményeit, kérdéseit, lelki életét tárja az olvasó elé. Ezek a leírások vagy a szervező vívódásait,⁷² vagy a pap megható felindulásait közvetítik. Az érzelmi csúcspontot a kegyhely megpillantása,⁷³ illetve a kegyhelyen töltött idő egyes, különösen átélt pillanatai jelentették számára: „Egész idő alatt, míg a kegyelemhelyen tartózkodtam,

⁶⁷ *Reménységünk*, 1900. május, IV. évf. 8. szám, 249.

⁶⁸ *Reménységünk*, 1900. június, IV. évf. 9. szám, 282.

⁶⁹ *Reménységünk*, 1900. június, IV. évf. 9. szám, 283.

⁷⁰ *Reménységünk*, 1900. június, IV. évf. 9. szám, 283.

⁷¹ *Reménységünk*, 1900. december V. évf. 3. szám, 92.

⁷² „Délelőtt 11 óra táján érkeztünk Vogherába, a hol találkozni kellett a többi magyarországi zárándokokkal. Egész úton azt forgattam elmémben, vajjon sikerül-e a találkozás, s ha nem, mi lesz velünk?”, in *Reménységünk*, 1899. október, IV. évf. I. szám, 23.

⁷³ „Boldog Isten, mit éreztünk mi ekkor? Mit éreztem én? Mit? Nem tudom én azt sem elmondani, sem leírni. Sírtam akkor, csordultig a szívem most is, a midőn e sorokat írom. Sokat tud az ember szavával elmondani, tollával leírni, de mégsem mindent, a mit érezni tud. És ez hatalmas bizonyíték az emberi tehetlenség mellett”, in *Reménységünk*, 1900. május, IV. évf. 8. szám, 249.

meghatott, kimondhatatlanul boldog voltam, többnyire az öröm vagy a meghatottság könnyei nedvesítették szempilláimat.⁷⁴ [...] Az utolsó napon a felső templom szentélyében miséztem. Kissé tovább tartott szokottnál a misém, mert omló könnyeim zápora miatt alig tudtam a mise szövegét olvasni.”⁷⁵

A csanyleleki plébános részletesen ismertette a kegyhelyen töltött idejének beosztását, saját áhítatgyakorlatát. A barlangban végezte egyéni imáit és a napi zsolozsmát, majd a Gávé folyó partján, egy padon ülve elmélkedett.⁷⁶ Többször is misézett a bazilikában és a barlangban lévő oltárnál, hol a különböző nemzetiségű papok egymást váltva miséztek, egymásnak ministráltak.⁷⁷

7. Egy csodás gyógyulás hitelesítésének története

A kegyhelyen lévő forrás csodatévő erejébe vetett hit betegek ezreit vonzotta Lourdes-ba. 1899-ben már különálló, fedett helyiségekbe vezették a vizet, itt fürdették a gyógyulni vágyókat. Körmenetek idején tolókcocsiba ültették, és a barlang előtti térre vitték őket: „A testi nyomorúságnak minden neme képviselve van itt. Láttam gyermekeket, a kik, mint a hervadó liliom, feküdtek a kocsi párnái között, mellettük a szerető édes anya gondos kézzel igazgatja a kicsike párnákat, majd a kocsi mellé térdelve, összekulcsolja két kezét, szemét sóváran a szent Szűz szobrára függeszti és sűrű könnyek közt kér egészséget, épséget gyermeke számára. Mellette egy leány anyját, egy fiú apját ápolgatja. Ki tudja, milyen messziről jöttek, ki tudja, miféle baj emészti kedvesöket? Láttam egy előkelő nagyúri nőt, hófehér selyembe öltözve, amint egy apácza hozta tolókcocsiján a barlang elé. [...]

⁷⁴ *Reménységünk*, 1900. június, IV. évf. 9. szám, 280.

⁷⁵ *Reménységünk*, 1900. szeptember IV. évf. 11–12. szám, 369.

⁷⁶ *Reménységünk*, 1900. június, IV. évf. 9. szám, 281.

⁷⁷ *Reménységünk*, 1900. szeptember IV. évf. 11–12. szám, 369.

Azt hallottam, hogy a lába van összezsugorodva.”⁷⁸ Miután összegyűltek a betegek, egy misszionárius a barlang bejáratánál felállított szószékről szólította fel a zarándokokat, hogy imádkozzanak a betegekért. A loretoi litániát a misszionárius fohásza követte a betegekért, melyet az összegyűltek megismételnek (Mária, könyörülj a betegeken!” „Mária, betegek gyógyítója, gyógyítsd meg a betegeket!”). A közös ájtatosságot Mária-énekek zárták.⁷⁹

A leghevesebb érdeklődést a nagyobb miséket követő körmenetek váltották ki. A betegek iránti szánalom ilyenkor többeket segítségnyújtásra ösztönzött: akit nem tudtak talpra segíteni, a barlang előtti téren várta meg a körmenet végét. Varga plébános leírása pontosan, nagy átéléssel ismerteti a szertartás részleteit: „A tér két oldalán szorosan egymás mellett álló tolokocsikban vannak a betegek, az Isten minden szánandó nyomorultjai. Vannak ott férfiak, nők, sőt gyermekek is. Némelyik nagyon szegény lehet, látszik a daróc ruháján, durva takaróján, kísérője kinézésén, de eljött, mert ragaszkodik az élethez, ép, egészséges akar lenni, az életnek örülni. [...] Minden beteg a Szentség felé tekint. Miféle tekintetek! Oh, mi minden van e megtört szemekben kifejezve! Ezeknek a szenvedő kifejezésű szemeknek tekintete: erős hitet, törhetetlen reményt foglal magában; kér, eseng, rimáncodik. A ki bírja, fölemeli, összekulcsolja, a Szentség felé terjeszti remegő kezeit. A ki szólni tud, az kér, könyörög: Jézus, Dávid fia, könyörül rajtam! Jézus, tekints reám, szánj meg engem! Jézus, gyógyítsd meg a betegeket! Mások sem mozdulni, sem szólni nem képesek, ezek némán, könnytől borított, sóvár szemekkel tekintenek a közeledő Szentségre. A tolokocsik mellől, a betegek kísérői ajkán is fölhangzik a könyörgés, az elfojtott sírás és zokogás. Egyetlen szem sem marad szárazon. Az Oltáriszentséget vivő pap a betegek szomorú soráig érve, megállapodik és egyenkint mindegyikre áldást ad. Ez alatt a körmenet összes tag-

⁷⁸ *Reménységünk*, 1900. június, IV. évf. 9. szám, 284.

⁷⁹ *Reménységünk*, 1900. május, IV. évf. 9. szám, 285.

jai hangosan kiáltják: Jézus, Dávid fia, könyörülj a betegeken! Jézus, gyógyítsd meg a betegeket! [...] A jámbor zarándokok alig tudnak e szent helyről megválni, mintegy a jelenet nagyszerűségétől lebilincselve, tovább folytatják az imát és az éneket.”⁸⁰

Egy magyar zarándok gyógyulása kapcsán Varga Mihály a csodák hitelesítésének eljárásába is betekintést nyert. Egy alkalommal a barlangban sétálva egy magyar férfi lépett hozzá, aki megkérte, segítse elmagyarázni a kegyhelyet gondozó francia szerzeteseknek, hogy miután a forrásban megmártóztott, tizenkét esztendeje tartó lábfájása nyomtalanul elmúlt. A misszionárius elvezette őket az orvosi bizottsághoz: „a járó-kelőknek feltűnt kisdied csapatunk. Sokak arcán ott volt a kérdés: 'Ugyan hová viszik ezeket?' Némelyek gyanítottak valamit és utánunk sompolyogtak, úgy, hogy mikor az orvosok terméhez értünk, egész tömeg vett körül bennünket. – Mi lesz ebből? – gondoltam magamban, de csak hallgattam. Az alsó (sz. olvasó) templom előtti téren jobbról látható hosszú épület egyik ajtajához vezényelt minket a missionárius. Az ajtó megnyílt, és mi egy tágas terembe léptünk. Vagy hatan voltak a teremben. Rögtön megértetem, hogy mi most bíránk, akarom mondani: orvosok előtt állunk. A missionárius bemutatott bennünket. Itt ez – mondá a társamra mutatva – egy meggyógyult magyar zarándok; ez az abbé pedig szintén magyar, jó lesz tanúnak. Már készültem ellentmondani, én nem tanúskodhatom, mert én semmit sem láttam, de csakhamar meggyőződtem róla, hogy nem hamis tanúskodást, hanem egészen mást kívánnak itt tőlem. Vallatni kezdték emberemet. Kikérdezték: mi a neve? Hová való? Mi volt a baja? És miképp gyógyult meg? Erre ő elmondotta, hogy Varga Jánosnak hívják, Püspök-Hatvanán lakik, harangozó; tizenkét év óta a jobb lábára sokat szenvedett; járás közben minden 20–30 lépésnél meg kellett állania pihenni; letérdelni csak úgy tudott, ha előtte két tenyerét támaszul vetette, de így is csak nagy kínna. És most, hogy megfürdött, semmi

⁸⁰ *Reménységünk*, 1900. december V. évf. 3. szám, 93–94.

baját nem érzi, járhat-kelhet minden nehézség nélkül, könnyen letérdelhet, a nélkül, hogy csak a legkisebb fájdalmat is érezné. Erre az orvosok, mint akik nem minden szélszónak hajlandók hinni, előveszik a püspök-hatvani embert, lábát hatalmukba kerítik, nyomkodják, minden megengedhető irányban hajlítják, és ő azt szó nélkül tűri. Azt kívánják, hogy térdeljen le, most jobb, most bal, most meg mind a két térdével. És Varga János ezt mind megteszi, mintha gyakorlótéren az őrmester ekzercíroztatná. Még ez sem elég nekik. 'Igaz, most semmi baja a lábának, de hát ha nem is volt, hanem csak úgy füllenti, hogy volt'. Azért általam kikérdezik őt, hogyan hívják azokat az orvosokat, a kik őt kezelték. Az én emberem elég értelmesen ezzel is beszámolt. Megmondta, hogy előbb dr. Bolgár később meg dr. Grósz, mindkettő vácsi orvos, kezelte, de hiába volt a költekezés, mert baján egyik sem segített. Erre azt mondták az orvosok, hogy ítéletüket felfüggesztik mindaddig, míg a megnevezett vácsi doktorok hiteles bizonyítványa le nem érkezik hozzájuk."⁸¹

Mivel az egyik orvos időközben elhalálozott, Varga plébános azt javasolta, hogy a püspökhatvani plébánostól kérjenek igazolást: hisz neki tudnia kellett harangozója állapotáról. Miután a bizottság a javaslatot elfogadta, a kihallgatást felfüggesztették. Varga Mihály ekkor nem várt nehézséggel szembesült: „Mire végeztünk az orvosoknál, mentünk volna kifelé. De merre? Ez alatt odakint híre ment, hogy valaki csodálatosan meggyógyult, most folyik benn a hivatalos vizsgálat, mire roppant nagy néptömeg verődött az épület elé. A kíváncsiabbak felmásztak az ablakokra és onnan értesítették a sokaságot, mi történik benn a teremben. Ezen a tömegen keresztül hatolni nem lett volna tanácsos. Azt mondták, hogy egy hátulsó ajtón távozzunk, de gyorsan, míg odakünn meg nem tudják. [...] Nem sikerült. A nép idejekorán észrevette, merre szöktünk és csakhamar elébünk került. Egy percz és áthatolhatatlan eleven gyűrű környezett bennünket.

⁸¹ *Reménységünk*, 1901. január, V. évf. 4. szám, 118–120.

Meg kellett magunkat adnunk. Mindenki látni és hallani akart. Alig tudtam a százféle kérdéseknek megfelelni. De a püspökhathatvani boldog embernek is meggyűlt a baja. Mindenki kezet akart vele fogni, boldog volt, aki megérinthette; összetett kézzel könyörögtek neki, hogy imádkozzon értök. Némelyek úgy ugráltak, de sírtak is örömben, mintha ők maguk gyógyultak volna meg, mások hangosan mondták: 'Oh mily boldog!'." Varga Mihály a beszámoló végén megjegyzi, hogy értesülései szerint a püspökhathatvani plébános megerősítette a harangozó állításait.⁸²

8. Az útleírás tanulságai

Varga Mihály úti beszámolója a korabeli vallási turizmus jellegzetességeit tárja elénk. Bepillantást enged a szállás- és utazásszervezés ügymenetének részleteibe, a pénzváltás, jegyvásárlás és a fogatok felfogadásának protokolljába. Világosan látszik, hogy a kegyhely elérésének szándéka nem egyedüli, kizárólagos cél volt: a zarándokok nyitott szemmel jártak, keresték és igényelték az élményeket. Ha a csoport hosszabban időzött egy állomáshelyen, nyomban elmentek nézelődni; Firenzében idegenvezetéssel vettek részt a templomban, Velencében gondolába szálltak, a Szent Márk téren galambokat etettek, Genovában temetői sétát tettek, a marseille-i tengerparton fürdőztek, képeslapokat és szuveníreket vásároltak.

Varga Mihály írása nem öncélú: egy percre sem feledkezik meg arról, hogy kik számára ír, hogy javarészt parasztemberekből és asszonyokból álló olvasóközönségét mely részletek érdekelhetik. Ezért ismerteti oly hosszasan – a vonat ablakából megfigyelt – idegen termelési módokat, technikákat. Bár írásának az egész váci egyházmegyében voltak olvasói, a lelkipásztori törődés jeleként többször is kiemeli, „megszólítja” saját gyülekezetét: „Csanyi lakos lévén, ki nem kerülhetett figyelmemet az a

⁸² *Reménységünk*, 1901. január, V. évf. 4. szám, 120–121.

néhány parcella dohányültetvény, a mely a lankás hegyoldalon volt látható. Igen üde volt, de kissé sűrűn volt elpalántázva, már nálunk ezt a fináncz nem hagyná szó nélkül”.⁸³

Publicisztikai módszerének egyik jellegzetessége a hazai és külföldi jelenségek összehasonlítása: legyen szó akár a szőlő kötözésének módjáról, a viseletről vagy az emberek magatartásáról. Büszkén jegyzi meg, hogy magyar földön nincs szükség a tolvajokat távol tartó, üvegcserepekkel ellátott kőkerítésre; vizünk mindenhol friss és iható, tisztjeink szebbek, méltóságteljebbek, és még a vasúti tologató is beszél legalább három nyelven. Ugyanakkor nem titkolja, hogy a francia néptől is volna mit tanulnunk: a lourdes-i kegyhely csendje a magyar búcsújáró helyek lármáját juttatta eszébe, hol „a rossz orgona zúg, a kántor torkaszakadtából kiabál – tisztelet a kivételnek – a nép utána énekel, egyik jobban nyújtja, mint másik, s az a győztes, a ki legtovább bírja.”⁸⁴ [...] Magyar búcsújáró helyeken a búcsúelőjárók valóságos hangversenyt rendeznek: ki tud hatalmasabbat kiáltani. No és ebben éri el a búcsújárás a legfőbb tetőpontját. Benn a templomban talán énekes mise vagy éppen prédikáció van, de mit törődik ezzel a búcsúvezető, hangját csak be kell mutatnia a templomban. Bizony jó volna ezzel valakinek törődni, mert a népet vezetni lehet, csak legyen, a ki vezesse.”⁸⁵ Ugyanilyen lesújtó hangnemben nyilatkozik a magyar zarándokok túlzott vásárlási hajlamáról, a rengeteg alkalmi csecsebecséről, melyeket a szent helyeken összevásároltak.⁸⁶

Varga Mihály stílusát meghatározza egyrészt az élmények megosztásának igénye, másrészt a zarándokút népszerűsítésének, a jövőbeli búcsújárók megszólításának szándéka. A búcsújárók lelki megújulásának látható jelei, mint a csönd, könnyezés, imádság stb., melyek leírásával Varga Mihály hosszú oldalakat

⁸³ *Reménységünk*, 1900. május, IV. évf. 8. szám, 249.

⁸⁴ *Reménységünk*, 1900. szeptember IV. évf. 11–12. szám, 371.

⁸⁵ *Reménységünk*, 1900. május, IV. évf. 9. szám, 285.

⁸⁶ *Reménységünk*, 1901. február, V. évf. 5. szám, 178.

tölt meg, mind az út sikerességét bizonyítják, a kegyhely vonzerejét növelik. A látomásélmények, csodás gyógyulások leírásával ugyancsak az olvasók érzelmeire hat, kíváncsiságát tartja éberen.

Varga Mihály útra kelésének motivációja megegyezik a *Reménységünk* folyóirat céljával: hogy a szentségimádást népszerűsítse az ország minden részéből érkező zarándokok körében.⁸⁷ Személyes elhivatottságáról az *Örökimádás* fordítói ajánlása tanúskodik:

„A Szentségház Dicsőséges Szent Királyának, a Minden Jó Forrásának, az irántunk való szeretetből a legmélt. Oltáriszentségben lakó Istenünknek, a mi Urunk Jézus Krisztusnak gyermeki hódolata és szeretete jelül – a fordító.”⁸⁸

A sajtó útján való ismeretterjesztés mellett Varga Mihály a zarándoklat közvetlenségét, a személyes megszólítás erejét is segítségül hívta. A többnapos, folyamatos együttélést „értő módon” használta ki. Az erősen elmélkedő alkatú plébános sikeresen és szerencsésen szolgálta a korabeli katolikus élet legmodernebb törekvéseit.

*

Jelen kutatást már a 2020-ban Budapesten megrendezésre kerülő 52. Eucharisztikus Világkongresszus ihlette – hisz az esemény közeledtével az Oltáriszentség kultusztörténetének megismerése iránt is várhatóan nőni fog az érdeklődés. Hiszen míg az általam vizsgált korszakból Kanter Károly Oltáregyleti igazgató élete Tiefenthaler Józsefnek köszönhetően kitűnően fel van tárva, a helyi kezdeményezések, az alsópapság törekvései és eredményei a szakkutatás előtt jóformán láthatatlanok. Varga Mihálynak ma is közkézen forog az imakönyve; tíz évig szerkesztett egy

⁸⁷ *Reménységünk*, 1900. június, IV. évf. 9. szám, 280.

⁸⁸ VARGA, *Örökimádás*, I.

egész egyházmegyét megszólító folyóiratot, ennek ellenére egyetlen könyvben vagy vonatkozó tanulmányban nem olvasni a nevét. Varga Mihály bizonyosan nem volt egyedül: az ő, illetve paptársai munkásságának feltárása, a hasonló, akár alternatív források segítségével végzett mélyfúrások sikeresen elmélyíthetik, valós színekkel gazdagíthatják a hazai eucharisztiaörténeti kutatásokat.